

УДК 351:334.78

Л. Оліфіренко

РОЛЬ ДЕРЖАВИ-ВЛАСНИКА ТА ДЕРЖАВИ-МЕНЕДЖЕРА У РОЗВИТКУ КОРПОРАТИВНОГО СЕКТОРА ЕКОНОМІКИ

Запропоновано засоби удосконалення складових інституціональної політики держави у сфері регулювання розвитку корпорацій. Визначено роль держави у формуванні якісно нової інституціональної політики та її зміст залежно від рівня управління.

Ключові слова: інституціональна політика держави, державні методи регулювання розвитку, інституціональне середовище, корпоративні структури.

На будь-якому етапі розвитку необхідно мати чітку стратегію держави у визначенні ступеня її участі у бізнес-процесах. Інакше не можливо розраховувати на економічну та політичну стабільність, доходність бюджетів, приватне інвестування тощо, насамперед, через низьку (або від’ємну) ефективність фінансово-економічної діяльності компаній та зниження їх ділової активності. На нашу думку, вирішення цих питань є у площині інституціональних основ розвитку корпоративного сектора економіки.

Метою статті є визначення ролі та місця держави як власника та менеджера у формуванні нової інституціональної політики держави у сфері розвитку корпоративного сектору економіки.

Пошук моделей стратегічних перетворень держави, суспільства і бізнесу висвітлений у чисельних наукових працях Т. Еггердссона, Д. Норта, Р. Коуза, М. Портера, О. Ульямсона Е. Фуруботн та інших. Окремі положення багатоаспектної проблематики розглядали вітчизняні вчені, зокрема: Т. Артьомова, В. Бодров, В. Геєць, Л. Головка, В. Дементьєв, А. Гриценко, М. Корецький, І. Малий, В. Мандибура, М. Радева, О. Поважний, А. Ткач, Л. Федулова А. Чухно та інші.

Проведений аналіз інституціональних змін у сфері розбудови корпоративного сектора економіки [1 – 4] визначив стійку тенденцією до зменшення держвласності та державного впливу на розвиток вітчизняних корпорацій, через що виникли питання: яким чином держава як власник може забезпечити процес розвитку та як методи державного управління можуть сприяти оптимізації функцій державного регулювання у цій сфері? По-перше, державна стратегія розвитку корпоративних структур має ґрунтуватися на економічній ефективності, макроекономічній та фінансовій стабільності. Є дуже змістовні дослідження [5 – 7], які доводять, що ступінь ефективності розвитку корпоративних структур базується на можливості створення умов для вирішення проблем тріади “власник – менеджер – акціонер”, де кожний намагається поєднати функції законодавця, регулятора та зацікавленої особи – менеджера (шляхом збереження державної частки власності, або фінансової допомоги). По-друге, для вирішення цієї проблеми необхідно мати абсолютно зрозумілу та чітко визначену мету державного регулювання, а також стратегію розвитку корпоративного сектора економіки в сучасних умовах.

Корпорації за своєю суттю акціонерного капіталу є стрижневою ланкою реального сектора економіки. Тому подолання проблем у розвитку корпорацій

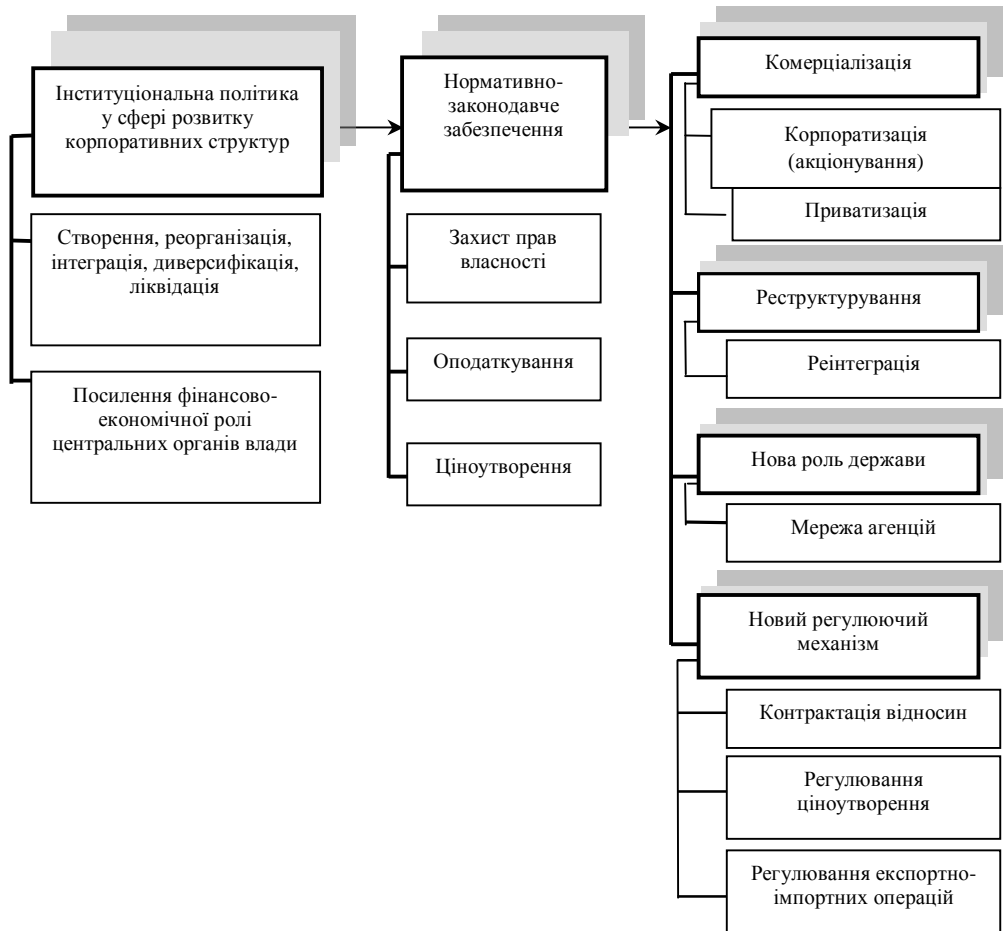
постає пріоритетною ціллю держави. Досвід діяльності державних та корпоративних структур, світовий досвід модернізації економічних систем визнають необхідність якісних змін як прямого, так і непрямого впливу державних методів та інструментів регулювання. Прямий державний вплив полягає у фінансовій підтримці програм, які визнані експертами економічно доцільними та ефективними, а також розвитку інфраструктури (мережі спеціалізованих банківських, страхових, кредитних, інвестиційних, брокерських установ, ефективного функціонування фондової біржі тощо), яка обслуговує галузеві компанії та просуває вітчизняну продукцію на зовнішній ринок.

Інституціональна політика як метод регулювання розвитку корпоративних структур, що, насамперед, має забезпечити логіку та прозорість реалізації державної стратегії розвитку, найперше у фінансово-економічній її частині, а також змістовне наповнення формування підвалин для розвитку на умовах конкуренції, трипартизму, визначених основ контрактної форми взаємодії учасників корпоративного управління.

У сучасних умовах формування інституціональної політики ще більшого значення набуло не стільки конкуренція, скільки досягнення необхідного ступеня прозорості фінансових операцій корпоративного сектора. За таких умов держава повинна мати можливість достатньо чітко уявляти та оцінювати, де, як та які витрати виникають, і визначити, яку відносну ефективність мають різні види господарської діяльності стосовно інституціональних умов дієвості складових державної політики.

Виходячи з основної мети інституціональної політики у сфері регулювання розвитку корпорацій – удосконалення інститутів (досягнення необхідного ступеня прозорості фінансової діяльності компаній) та формування політики стимулювання економічного зростання, концептуальну послідовність реалізації її можна представити у вигляді схеми (рис. 1).

Наведена схема та гіпотетичне уявлення стадій розвитку корпоративних структур свідчать про те, що держава змушена обирати політику, релевантну інституціональному стану розвитку корпорацій, та обирати достатньо складну стратегію забезпечення динамічного зростання для різних стадій розвитку. За таких умов здебільшого уряди намагаються екстраполювати досвід успішних стратегій або знаходити універсальний механізм державного регулювання економічного зростання, не визначаючи особливостей довготривалої стратегії трансформації економічного середовища [8]. Загальновідомо, що чітко визначені межі та планування переходу з однієї стадії до іншої є дуже складними. Однак очікувані результати та основні фактори, від яких вони залежать, мають реалізуватись в умовах стабільної політичної системи, орієнтованої на раціональний профіль інституціональної політики щодо стимулювання економічного зростання та розвитку корпорацій. Метою стають розвинене інституціональне середовище, досконалі інститути, законність та високий рівень добробуту.

Рис. 1. Концептуальна схема визначення нової ролі держави у структурі інституціональної політики розвитку корпорацій

Поєднання інституціональної політики з економічною стимулює динаміку розвитку корпоративних структур, що орієнтовано не на перерозподіл благ (власності, ресурсів тощо), а на активний розвиток активів корпорацій. В умовах динамічних інституціональних трансформацій, що демонструють високу ефективність суспільних інститутів і державної політики розвинені країни світу, капіталовкладення у виробництво стає більш вигідним, ніж боротьба за фінансові потоки. Скорочується частка “тіньової” економіки, корупція – зменшується, лобіювання набуває прозорості, зрозумілості та доцільності.

Засоби стимулювання розвитку корпорацій – інституціональна політика та стратегічне управління – створюють підвалини для реалізації політики трипартизму, що сприяє зміцненню співпраці держави і бізнесу, поглибленню довіри та покращенню інвестиційного клімату. Як результат – відбувається гістерезисне покращення інститутів, що в іншому випадку потребує великих соціально-економічних витрат ресурсів і часу. Щоб уникнути домінування перерозподільної діяльності над інноваційно-виробничою, держава має знайти раціональне

сполучення складових інституціональної політики та заходів стимулювання економічного зростання, вибір типу інституціональної політики та послідовності її реалізації, ранжування яких має ґрунтуватися на великомасштабних спільних державних програмах розвитку корпоративного сектора.

Висновок, який можна зробити за результатами аналізу розвитку корпоративного сегмента хімічної галузі, підтверджується обґрунтуванням необхідності пошуку нових інституціональних засобів стимулювання розвитку корпорацій та нової ролі держави в інституціональному процесі, які неспроможні до самоменеджменту і потребують регулюючого впливу держави. Першочерговими серед них, на нашу думку, мають бути: підвищення прозорості фінансової діяльності; формування прогресивних інститутів стимулювання економічного розвитку; формування нового механізму реалізації інституціональної політики держави.

Підвищити ступінь фінансово-економічної прозорості можна шляхом посилення аутсайдерського контролю – розвитку фінансової інфраструктури бізнесу, механізмів фондового ринку та інших інститутів корпоративного контролю, або ж за рахунок інсайдерського, що ґрунтується на локалізації внутрішнього контролю, перехресному володінні акціями корпорації, довгострокових програмах розвитку та соціальній відповідальності [9]. Перший спосіб, на думку автора, для сучасних умов розвитку є не настільки ефективним, як інсайдерський контроль, який мотивує зацікавленість власників корпоративного капіталу до збереження накопичених благ та отримання ренти. Проте наразі найважливішим завданням інституціональної політики держави залишається формування ефективної національної моделі корпоративного управління, яка дає змогу поєднати особливості становлення та розвитку корпоративного сектора в Україні, здатна узгоджувати інтереси не тільки зацікавлених, а й тих, хто не є безпосереднім учасником корпоративного управління, стимулювати ефективне використання акціонерної власності, залучення інвестицій для подальшого розвитку активів корпорації.

Відтак, формування прогресивних інститутів стимулювання економічного розвитку та нового механізму реалізації інституціональної політики держави, за умови визначення її ролі, є доцільнішим. Транспарентність фінансових потоків – засіб забезпечення суспільного (державного) контролю за процесами розвитку корпоративного сектора, який здійснює вагомий внесок реального сектора в економіку країни.

Автор пропонує перевірити декілька гіпотез із цього приводу. За першою, інституціональну політику держави та її функціональний зміст пропонується розглядати в ієрархічній вертикальній моделі управління як багатоступінчастого процесу досягнення стратегічних цілей, а у другій, горизонтальній, моделі – за принципом побудови мережевих структур.

В інституціональній галузі діяльності корпорацій держава є активним її учасником, який використовує методи прямого та опосередкованого контролю у стратегічних секторах, таких як хімічне виробництво, а також у нафтогазовому, фармацевтичному, а також інших суміжних виробництвах: авіа-, машино- та суднобудівництві, оборонному тощо, що на сучасному етапі, виразилось в укрупненні підприємств, завершенні процедур банкрутства, випуску контрольних пакетів акцій для підтримки їх конкурентоспроможності [10]. Тобто держава прагне проводити інтеграцію та позиціонувати себе як велика корпоративна структура.

Аналізуючи модель “влада – власності” та практику цивілізованого функціонування приватної власності в умовах посилення глобальної конкуренції та високорозвинених суспільних інститутів, приватний інтерес повинен перекриватися загальнодержавними та макроекономічними вигодами [11]. Вплив акціонерної форми власності, неоднозначність та невизначеність зв’язку між власністю та фінансово-економічними типами діяльності компаній вимагають визначення засобів інституціональної політики держави у цих питаннях.

Принциповим положенням інституціональної теорії є те, що власник (отримувач, принципал) не може володіти повним обсягом інформації для прийняття рішень через асиметрію ринкової інформації та невизначеність у діяльності виконавців (менеджерів, партнерів; це так звані проблеми агентських відносин та опортунізму), тобто не має повноти інформації для прийняття рішень та здійснення контролю. Опортунізм може проявлятися у тому, що менеджери чи виконавці використовують акціонерну власність не задля досягнення певної мети, а на свою користь.

Розглядаючи акціонерну власність (ПАТ) як майже оптимальний варіант поєднання сфер володіння (права власності), розпорядження та використання (корпоративного менеджменту), можна стверджувати, що наразі така організаційно-правова форма дає змогу створити високий рівень конкурентоспроможності та забезпечити максимізацію фінансово-економічних показників. Держава, керуючи власністю, може релевантно сполучати функції власника та менеджера й отримувати відповідну високу ефективність корпоративного управління. Однак сполучення функцій є інструментом посилення корпоративного контролю, що може призвести до узурпації влади. Проте в умовах інтеграції концентрація акціонерних зв’язків дає змогу замінити цей інструмент на концентрацію власності, що призводить до змін інституціонального устрою та структури власності.

В умовах інтеграції сполучення функцій володіння та управління по-різному реалізується у публічних акціонерних компаніях. А оскільки до інтегрованих корпоративних структур можуть належати товариства різної форми власності, то це багато в чому пояснює намагання компаній щодо функціонального поділу власності – виведення за межі організаційної структури компаній фінансових, облікових, соціальних, логістичних та інших функцій управління [12].

Зацікавленість державних органів влади в адекватному виборі організаційно-правової форми інтегрованої компанії полягає ще в одному аспекті інституціональної політики, а саме – дивідендному, оскільки саме цей аспект повинен мати пряму кореляцію з обсягом інвестицій, що залучаються з фондового ринку. У ПАТ існує потенціал і можливість залучення інвестиції як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках. При цьому сполучення функцій власника та менеджера дає можливість отримання як прибутку, так і альтернативного фонду заробітної плати у такий спосіб. Навпаки – поділ функцій стимулює до “тіньових” способів використання доходів.

Зрозуміло, що реальна можливість розвитку, наприклад промислових галузей, у яких тривають інституціональні трансформації, буде визначатись формою власності, організаційною структурою управління компаній, що набуває актуальності та потребує науково-методичного обґрунтування. ПАТ – інститут, що дає змогу сконцентрувати вільні фінансові ресурси у формі публічного (відкритого) товариства та гарантує свободу вибору форм обігу капіталу (через різні види цінних паперів). У такому контексті всі інші організаційно-правові форми товариств не мають такого ступеня свободи, як ПАТ (обіг цінних паперів, можливість емісії, розширення кола акціонерів та їх інформованості, участі

держави у фінансуванні тощо). Проте треба визнати, що ТОВ та ПрАТ (ЗАТ) є більш розповсюдженою формою в економіці України через особливості проведення перших етапів корпоратизації (акціонування) та приватизації державної власності, можливість використання організаційно-інформаційної закритості, уникнення публічності та оптимізації оподаткування.

У сучасних дослідженнях майже відсутні вітчизняні емпіричні роботи, у яких ставиться мета щодо виявлення впливу організаційно-правової форми інтегрованих корпорацій на трансформацію структури економіки, організаційно-економічний розвиток та ефективність діяльності корпорацій, які увійшли до їх складу, що надало б можливості державним органам влади визначати критерії раціональності розвитку корпоративних структур і програмувати соціально-економічні процеси у цій сфері.

В інституціональній теорії питання розвитку такого суб'єкта господарювання, як корпорація, ґрунтується на декількох наукових підходах [13 – 19], які дають підстави визначити механізм впливу інституціональних заходів щодо державного регулювання розвитку корпоративного сектора.

Ефективне поєднання функціональних обов'язків власника і менеджера у системі державного регулювання може виявитись конгруентно достатньою для реалізації державою підприємницьких функцій та для забезпечення інституціонально-організаційних засад господарської діяльності корпорацій. Як результат – очікується поступове зниження трансакційних витрат у діяльності органів державної влади та економічних суб'єктів, що мультиплікативно відбиватиметься у позитивному ефекті економії бюджету та зростанні ВВП. Виникає можливість отримання додаткових коштів, не розширюючи податкового навантаження на суб'єкт господарювання, а державі – додаткових ресурсів для відтворення суспільних благ. Таким шляхом може бути вибудована ієрархія пріоритетних цілей інституціональної політики держави, де остання перетворюється у ефективного власника і менеджера, що дасть можливість вирішувати завдання у ієрархічному порядку (дохідності, динаміки, соціальної справедливості тощо) та сформулювати об'єктивні засади макроекономічної та фінансової стабільності розвитку.

Інституціональна політика держави у сфері розвитку галузей промисловості – це вироблення та реалізація методів і механізмів державного прямого та опосередкованого впливу (завдяки розгалуженню інфраструктури, розвитку громадських організацій тощо) у взаємозв'язку з стратегією розвитку національної економіки, відповідно до яких формуються нові, трансформуються або усуваються застарілі суспільні інститути у процесі інституціональних змін середовища діяльності суб'єктів господарювання, а зміни їх цільових настанов орієнтовані на прогресивність встановлених норм (законів, стандартів, правил, положень, зразків, інструкцій тощо). Звичайно, залежно від рівня застосування зміст інституціональної політики змінюється (табл. 1).

Таблиця 1

Види інституціональної політики залежно від рівня управління

Вид інституціональної політики	Зміст
1	2
Внутрішня інституціональна політика (за галузями економіки)	Сукупність адміністративно-організаційних методів управління (сертифікація, ліцензування, стандартизація, тарифікація, квотування тощо), які дають змогу компаніям галузі конкурувати як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринку з головними світовими конкурентами в галузі

Закінчення табл. 1

1	2
Контурна інституціональна політика (політика обмежень)	Встановлення обмежень входу на внутрішній національний ринок для зовнішніх конкурентів (мити, тарифи, квоти, ціноутворення тощо)
Функціональна інституціональна політика	Функціональна відповідність норм законодавчих актів України аналогічним нормам країн-лідерів на ринку продукції, що визначені як пріоритетні (норми ВТО, екологічні, енергетичні параметри ресурсозабезпечення, ресурсо- та енергосміність тощо)
Загальна (національна) політика	Багатокритеріальні адміністративно-організаційні методи управління, які є протекціоністськими щодо національних товаровиробників, ставлять за мету їх вихід на світовий ринок (норми зовнішньоекономічної діяльності, торгівлі, трансфертного ціноутворення тощо)

Загалом відомо, що застосування будь-якого методу чи інструменту управління, зокрема й в інституціональній політиці держави, як методу розвитку суб'єктів господарювання має враховувати особливості їх попереднього та поточного стану: ефективність економічної діяльності, ємність національного ринку, галузеві бар'єри входу на ринок, рівень невизначеності зовнішнього середовища, еластичність попиту, можливість використання конкурентних переваг і компетенції, ступінь залежності від політичних рішень, ступінь ризику тощо.

Ось чому відправним положення інституціональної політики будь-якого рівня має бути ідеологія та визначення пріоритетів, які закладаються в економічну та промислову політику, що є методами розвитку галузей національної економіки, корпорацій та всіх інших суб'єктів господарювання. Інституціональна політика – перманентний процес удосконалення та самоменеджменту діяльності органів державної влади у взаємодії з корпораціями та суспільством, для якого не існує заключного етапу.

Висновки

Отже, в умовах недосконалого інституціонального середовища, незважаючи на єдність суб'єктного та об'єктного аспектів інституту держави, склалась необхідність реалізувати підприємницький початок у діяльності органів державної влади як власника і менеджера управління, що впливатиме на динаміку трансформації інституціональної галузі діяльності корпорації та її інфраструктури. Насамперед йдеться про підвищення креативності інституціонального середовища, яке орієнтовано на реалізацію стратегічних програм і проєктів, досягнення високої конкурентоспроможності та інвестиційної активності вітчизняних корпорацій. Тільки час може довести, наскільки концентрація власності та інтеграція в умовах розширення масштабів регулювання може ефективно здійснювати управління у різних галузях економіки.

Література

1. Оліфіренко Л. Д. Механізми вибору та формування інституціональної політики у сфері державного регулювання розвитку корпоративних структур [Електронний ресурс] / Л. Д. Оліфіренко. — Режим доступу : <http://www.dy.nayka.com.ua/index.php?operation=1&iid=465>.

2. Оліфіренко Л. Д. Формування механізму державного регулювання розвитку промисловості України / Л. Д. Оліфіренко // Вісник Чернігівського державного технологічного університету [Текст] : збірник. — № 4 (56). — Чернігів : ЧДТУ, 2011. — С. 261, 262.
3. Оліфіренко Л. Д. Інституціональні та функціональні характеристики державного регулювання розвитку корпоративних структур / Л. Д. Оліфіренко // Вісник Чернігівського державного технологічного університету [Текст] : збірник. — № 2(58). — Чернігів : ЧДТУ, 2012. — С. 250—254.
4. Оліфіренко Л. Д. Державна інституціональна політика розвитку промислових корпоративних структур / Л. Д. Оліфіренко // Вісник Чернігівського державного технологічного університету [Текст] : збірник. — № 3(60). — Чернігів : ЧДТУ, 2012. — С. 254—256.
5. Головка Л. С. Сукупний економічний потенціал корпорацій: формування та розвиток [Текст] : [монографія] / Л. С. Головка. — Запоріжжя : КПУ, 2009. — С. 24—52; 61, 62.
6. Радева М. М. Розвиток корпоративних підприємств в Україні: інституціональний підхід [Текст] : [монографія] / М. М. Радева. — Запоріжжя : КПУ, 2010. — С. 244—262.
7. Корпоративні структури в національній інноваційній системі України [Текст] / за ред. Л. І. Федулової. — К. : УкрІНТЕІ, 2007. — С. 743—778.
8. Полтерович В. М. Економіка теорії реформ [Текст] / В. М. Полтерович. — М. : Економіка, 2007. — С. 180.
9. Радева М. М. Розвиток корпоративних підприємств в Україні... — С. 306—314.
10. Олейник А. Институциональная экономика / А. Олейник // Вопросы экономики [Текст]. — 1999. — № 8. — С. 144—150.
11. Полтерович В. М. Економіка теорії реформ [Текст] / В. М. Полтерович. — М. : Економіка, 2007. — С. 15, 16.
12. Паламарчук Г. Проблеми концентрації виробництва в Україні / Г. Паламарчук // Економіка України [Текст]. — 2008. — № 4. — С. 44—47.
13. Alchian A. A. Production, information costs, and economic organization [Electronic resource] / A. A. Alchian, H. Demsetz. — Access mode : www.aeaweb.org/aer/top20/62.5.777-795.pdf.
14. Jensen M. C. Theory of the Firm: Managerial Behavior, Agency Costs and Ownership Structure / M. C. Jensen, W.H. Meckling // Дело [Электронный ресурс]. — 2011. — Режим доступа : www.sfu.ca/~wainwrig/Econ400/jensen-meckling.pdf.
15. Ellingsen T. Economic of Organization [Electronic resource]. — Access mode : <http://www.2.hhs.se/personal/ellingsen/pdf/EcOrg.tex91.pdf>.
16. Meyer M. Bargaining and influence costs and the organization of Economic Activity [Electronic resource] / M. Meyer, P. Milgrom, J. Roberts. — Access mode : <http://www.stanford.edu/~milgrom/publishedarticles/OrganizationalProspects.pdf>.
17. Marco G. D. Guidi. Peshaping the Ownership Relationship Towards a more Ethical Corporation [Electronic resource] / Guidi G. D. Marco, I. Hillier, H. Tarbert. — Access mode : <http://www.st-andrews.ac.uk/business/ecas/7/papers/ECAS-Guidi.pdf>.
18. Уильямсон О. Экономические институты капитализма: Фирмы, рынки, “отношенческая” контракция [Текст] / О. Уильямсон. — СПб. : Лениндзат ; CEV Press, 1996. — С. 582—595.

19. Фуруботн Э. Г. Институты и экономическая теория: достижения новой институциональной экономической теории [Текст] / Эрик Г. Фуруботн, Рудольф Рихтер ; [пер. с англ.] ; под. ред. В. С. Катъкало, Н. П. Дроздовой. — СПб. : ИД Санкт-Петербур. гос. ун-та, 2005. — С. 2—11.

L. Olifirenko

**THE ROLE OF STATE-OWNER AND STATE-MANAGER
IN DEVELOPMENT OF CORPORATE SECTOR OF ECONOMY**

The measures of improving of institutional state policy components in the sphere of regulation of corporations development are offered. The role of the state in the formation of qualitatively new institutional policy and its contents depending on the level of management are defined.

Key words: institutional policy of the state, state mechanisms of development regulation, institutional environment, corporate structures.